

विविध देशातील शिक्षण

'शिक्षण', सर्व स्तरांवरील शिक्षण, हा सगळ्याच राष्ट्रांमधून प्राधान्याचा विषय नसला तरी जिऱ्हाळ्याचा विषय खासच आहे. विविध प्रकारच्या अनंत घटना, शिक्षणाच्या क्षेत्रात घडत असतात. आपल्या देशातील अशा महत्त्वाच्या घटनांशी आपला संबंध काही वेळेस येतो. परंतु परदेशातील अशा लहान-मोठ्या घटना आपल्यापर्यंत पोचत नाहीत. जगातील शिक्षणप्रवाहात कोठे काय घडते आहे हे या सदरातील बातम्यांतून आपल्यापर्यंत पोचू शकेल. काही निवडक देशांतील निवडक घटनांवरच इथे प्रकाश पाडला आहे. मागील अंकात, या सदरात महिलांविषयक घटनांचा वेध घेतला होता; तर या अंकात शिक्षणविषयक घटना दिल्या आहेत.

चीन

चीनमध्ये मोठ्या प्रमाणावर विद्यापीठांच्या विलीनीकरणाची लाट उसळली आहे. पेकिंग विद्यापीठ व बिजिंग वैद्यकीय विद्यापीठ यांचे एकत्रीकरण बरेच गाजले आहे. तद्वतच, सरकारच्या शिक्षणखात्याने चालविलेले झियांग जियाओतोंग विद्यापीठ, आरोग्य खात्याने चालविलेले झियांग वैद्यकीय विद्यापीठ आणि पीपल्स बँक ऑफ चायनाने चालविलेली शांस्की इन्स्टिट्यूट ऑफ फायनान्स अँड इकॉनॉमिक्स, यांच्या एकत्रीकरणाने नवीन 'झियांग जियाओतोंग विद्यापीठ' निर्माण करण्यात आले आहे. १९९२ ते २००० या आठ वर्षांच्या काळात ३५५ विद्यापीठे व ३१५ प्रौढ शिक्षण महाविद्यालये यांचे विलीनीकरण करून नव्याने १९६ विद्यापीठे व केवळ ८ प्रौढ शिक्षण महाविद्यालये निर्माण करण्यात आली आहेत.

असे सांगण्यात येते की, वीस वर्षांपूर्वी प्रसिद्ध अमेरिकन-चिनी भौतिक-शास्त्रज्ञ चेन निंग यान यांना भौतिकशास्त्राचे नोबेल पारितोषिक मिळाल्यानंतर, त्यांनी चीनला भेट देऊ न तेथील उच्चपदस्थ नेत्यांशी चर्चा केली. तेव्हा त्यांनी अशी सूचना केली की, महाविद्यालयीन शिक्षणातील सुधारणांचा कार्यक्रम सरकारने हाती घ्यावा आणि निदान जागतिक पातळीवरील विद्यापीठे निर्माण करावीत. त्यानंतर ही विलीनीकरणाची माहीम सुरू झाली.

ब्रिटन

मार्क टॉमलिनसन हे येथील शाळा तपासणी खात्याचे प्रमुख आहेत. त्यांनी नुकतेच जाहीर केले आहे की, ब्रिटनमध्ये शाळा-शिक्षकांची फार मोठी कमतरता आहे. त्यांच्या मते, १९६५ नंतर प्रथमतःच इतकी मोठी अडचण निर्माण झाली आहे; कारण, शालेय नोकरीत तीन वर्षे पूर्ण होण्याच्या आतच सुमारे चाळीस टक्के शिक्षक शाळा सोडून जातात. अनेक तरुण शिक्षक आपल्या व्यवसायाच्या सुरुवातीलाच इतर क्षेत्रांकडे आकर्षित होतात; कारण इंग्लंडमध्ये शिक्षकांचे पगार, इतर अनेक राष्ट्रांच्या तुलनेत चांगले असले तरी इंग्लंडमधील अनेक व्यवसायांच्या तुलनेत बरेच कमी आहेत.

गेली चार वर्षे ब्रिटनमध्ये शिक्षकांची टंचाई जाणवते आहे. त्यामुळे परदेशांतून त्यातही प्रामुख्याने कॉमनवेल्थ देशांमधून येणाऱ्या शिक्षकांची नेमणूक केली जात आहे. गेल्या दहा वर्षांत न्यूझिलंड,

ऑस्ट्रेलिया, दक्षिण आफ्रिका, कॅनडा अशा देशांमधून आलेले सुमारे २५ हजार शिक्षक ब्रिटीश शाळांतून नेमले गेले आहेत. अलीकडेच अगदी आर्थिकदृष्ट्या गजबजलेल्या आग्नेय लंडन भागातील शाळांत शिक्षकांच्या एक हजार जागा रिकाम्या असल्याचे जाहीर झाले आहे. आता सरकारने या भागात शिक्षकांना आकर्षित करण्यासाठी, घरांसाठी अल्पव्याजी कर्जे देऊ केली आहेत. इतरही काही आकर्षक आर्थिक योजना सरकार शिक्षकांसाठी देऊ करीत आहे.

कॅनडा

डेव्हिड हिली हे एक मानसोपचार तज्ज्ञ. टोरंटो विद्यापीठाला संलग्न असलेल्या एका इस्पितळात (सेंटर फॉर ॲडिक्शन ॲंड मेंटल हेल्थ) त्यांना नोकरी देण्यात आली होती. पण, प्रो॰कसारख्या मानसोपचारात वापरण्यात येणाऱ्या औषधाबद्दल त्यांनी काही टीकात्मक विधाने केल्यामुळे त्यांना ही नोकरी देण्यात आली नाही.

आता विद्यापीठाने केलेल्या या करारभंगाविरूद्ध डेव्हिड हिली यांनी न्यायालयाकडे दाद मागायची ठरविली आहे. ही कोर्टाकडे घेतलेली धाव आहे ती, आपले 'शैक्षणिक स्वातंत्र्य' अबाधित राहावे यासाठी. त्यांचा दावा हा अशा बौद्धिक स्वातंत्र्यावर गदा आणण्याच्या विरुद्धचा आहे. दावा असणार आहे ९४ लाख कॅनेडियन डॉलरचा. (सुमारे ३०० कोटी रुपयांचा) हिली यांच्या वकिलांच्या म्हणण्यानुसार हा, कॅनडामधील अशा त-हेचा पहिलाच दावा आहे. हा दावा जिंकल्यास खर्चवेच जाता मिळालेल्या पैशांतून डेव्हिड हिली शैक्षणिक क्षेत्रातील स्वातंत्र्याच्या प्रसारासाठी एक संस्था स्थापन करणार आहेत.

दक्षिण आफ्रिका

काही शाळांतील वातावरण इतके गढुळलेले आहे की मुलांपेक्षा इथल्या मुली फारमोठ्या प्रमाणात अपयशी होतात. कारण, मुलींना अभ्यासाकडे धडपणे लक्ष देताच येत नाही.

अलीकडेच एका शाळेत गेलेल्या सामाजिक कार्यकर्त्याला असे आढळून आले की, शाळेतून मुले केव्हाच पसार झाली होती; कारण दोघे शिक्षक परस्परांशी मारामारी करीत होते. एका शिक्षकाने सहावीतील (म्हणजे तेरा वर्षांच्या) एका मुलीची इच्छा केली होती, आणि दुसरा शिक्षक त्याला त्यापासून परावृत्त करीत होता. इथं हे असं काही नेहमीच चाललेलं असतं, असं त्या समाजकार्यकर्त्याला कळलं.

ह्युमन राईटस् वॉच या संस्थेच्या एका गटाने माहिती मिळवून एक अहवाल तयार केला, त्यात त्यांनी दक्षिण आफ्रिकेतील शाळांमधून मुलींची लैंगिक अत्याचारांनी कशी परवड होते, हे सांगितले आहे. या शाळांतून प्रत्यक्ष पुरुष शिक्षक छेड काढीत असतात आणि असे प्रकार थेट बलात्कारापर्यंतही पोचतात. एका घटनेत, बारा वर्षांच्या मुलीवर असा अत्याचार करण्यात आला आणि तिने गप्प बसावे म्हणून तिला एक रँड (म्हणजे १२ सेंट्स) देण्यात आले. अधिक मागासलेल्या गरीब वस्त्यांमध्ये तर मुलींना लहान-मोठ्या वस्तूंची लालूच दाखवून त्यांचा वापर केला जातो. याबाबत कित्येक पालकही मूग गिळून बसतात.

ह्युमन राईटस् वॉचच्या अहवालानुसार, आणखीही भयानक गोष्टी पुढे आल्या आहेत. वर्गातील मुलींना धोका निर्माण करणारे त्यांचे वर्गबंधूही असतात. एका मुलीने सांगितले की तिच्या वर्गातील बहुतेक मुलींना नेहमीच त्यांच्या लैंगिक अत्याचारांना बळी पडावं लागतं. ज्या मुलींच्या मुलाखती घेतल्या त्यांच्यात दोनपेक्षा कमी घटनांना बळी पडलेली एकही मुलगी नव्हती. ११ टक्के मुलींनी मुलांच्या गटाने केलेल्या बलात्काराच्या घटना विशद केल्या.

— कायदे कडक असूनही अशा घटनांमधील आरोपींना फारशा शिक्षा होत नाहीत. एराळीही आपली बदनामी होऊ नये म्हणून अशा घटना बाहेर येऊ देत नाहीत.

श्रीलंका

श्रीलंका ही सुद्धा भारताप्रमाणेच ब्रिटीशांची वसाहत होती. इंग्रजीचे प्राबल्य असलेली. आत्ताच्या श्रीलंकेच्या राष्ट्राध्यक्षा चंद्रिका कुमारतुंगा यांचे वडिल भंडारनायके यांनी पंतप्रधान असताना, १९६५ साली एक कायदा करून इंग्रजीला घालवून दिले सिंहली ही प्रामुख्याने राष्ट्रभाषा करून शिक्षणातूनही इंग्रजीला डच्चू दिला. आता, पुनश्च इंग्रजीला 'दुसऱ्या' भाषेचा दर्जा दिला गेला आहे. बारावीनंतरच्या विद्यापीठीय शिक्षणात इंग्रजी माध्यमाचा पर्याय देण्यात आला आहे. आणि विद्यार्थ्यांना इंग्रजी शिकविण्याचे झटपटवर्ग देशातील तेराही विद्यापीठांतून सुरू करण्यात आले आहेत. मात्र देशातील १९७२ शाळांपैकी फारच थोड्या शहरी शाळांतून वरच्या वर्गातून इंग्रजीचा प्रवेश होऊ शकणार आहे. मुख्य कारण आहे ते शिक्षकांची कमतरता. शिक्षणसुधारणेच्या १९९७ च्या मसुद्यात इंग्रजी शिक्षणाची गरज प्रतिपादन केली आहे आणि त्यानुसार हे नवे परिवर्तन घडू लागले आहे.

भारत

शिक्षणाचा हक्क-शिक्षण हा मूलभूत हक्क मानणारे ९३ वी घटनादुरुस्ती विधेयक-२००१, याला नुकतीच केंद्रीय मंत्रीमंडळाने मान्यता दिली. आता हे विधेयक संसदेत जाऊन त्याचे रूपांतर कायद्यात केले जात आहे. या विधेयकात असेही म्हटले आहे की, "जर शिक्षणाचा दर्जा समाधानकारक असेल तरच लोक मुलांना शाळेत पाठविण्याचा संधीखर्च सोसायला तयार होतील. आपल्या शाळांचा दर्जा समाधानकारक नाही, आणि मुले शाळेत पाठविली जात नाहीत याचे हे एक प्रमुख कारण आहे, हे आता सरकारने अधिकृतरीत्या, एक प्रकारे मान्य केले आहे असे म्हणता येईल. अझिम प्रेमजी यांनी ७ नोव्हेंबर २००१ च्या 'टाइम्स ऑफ इंडिया' मध्ये या विधेयकात सरकारला सूचना करणारा एक लेख लिहिला आहे. त्यात त्यांनी चार चांगल्या सूचना केल्या आहेत. एक, शिक्षणाच्या मूलभूत हक्कासाठी ६ ते १४ वय गृहित धरले आहे; त्यात सहाऐवजी तीन हे खालचे वय धरावे म्हणजे पूर्णपणे ३ ते ६ हे बालशिक्षणाचे वय कायद्याच्या कार्यक्षेत्रात आणावे. दोन, तसेच वरचे वय १४ ऐवजी १८ पर्यंत किंवा शालांत परीक्षेपर्यंत (यापैकी जे कमी असेल ते) न्यावे, यामुळे कोणत्याही व्यावसायिक वा अन्य शिक्षणासाठी लागणारी किमान पातळी प्रत्येकाच्या बाबतीत गाठली जाईल. तीन, विधेयकात मोफत शिक्षणाची तरतूद आहे, त्याची व्याप्ती, केवळ फी-माफीपुरती असू नये तर त्यामार्फत पालकांना कराव्या लागणाऱ्या शिक्षणविषयक वयापुस्तके, गणवेश, वाहतूक इ. सर्वच खर्चाचा समावेश असावा; आणि चार, शिक्षणाच्या सार्वत्रिकीकरणाच्या या व्यापक प्रयत्नांत खाजगी संस्थांनाही समाविष्ट करून घ्यावे.

